

Duygu Yoksunu
Kırk Harami

**Duygu Yoksunu Kırk Harami
Hayvan Dalaşları İnsan Savaşları**

Boris CYRULNIK

Eylül 2024

978-625-99086-5-6

Monografi® | 013

Psikoloji | 003

ÖZGÜN İSMİ

*Quarante voleurs en carence affective,
Bagarres animales et guerres humaines*

©Éditions Odile Jacob, 2023

ÇEVİRİ

Hasan Can UTKU

GÖZDEN GEÇİREN

İlhan DÜZ

MATBAA

Melisa Matbaacılık Sertifika No: 45099

Maltepe Mah. Davutpaşa

Çiftehavuzlar Yolu Sok.

Acar Sanayi Sitesi No: 16

Zeytinburnu 34010 İstanbul

Monografi Yayınları

Sertifika No: 43841

Aziz Mahmut Hüdayi Mah.

Hakimiyeti Milliye Cad. No: 58/64

Üsküdar 34672 İstanbul

Tel: 0.216 334 52 55

bilgi@monografiyayinlari.com

www.monografiyayinlari.com

x.com/monografiyayin

instagram.com/monografiyayinlari

facebook.com/monografiyayinlari

Kapak resmi: *Dünyevi Zevkler Bahçesi*, Hieronymus Bosch, 1503

Eserin tüm hakları saklıdır. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek kaydıyla yapılacak kısa alıntılar dışında yayınevinden izin alınmadan çoğaltılamaz, yayımlanamaz, dağıtılamaz.

Boris CYRULNIK

Duygu Yoksunu Kırk Harami

HAYVAN DALAŞLARI
İNSAN SAVAŞLARI

Çeviri: Hasan Can UTKU

MONOGRAFİ

BORIS CYRULNIK

Fransız nörolog, psikiyatrist, psikanalist, davranış bilimci. Rus-Ukraynalı baba ve Polonyalı annesinin Fransa'ya göçünden kısa bir süre sonra, 26 Temmuz 1937'de Bordeaux'da doğdu. Ailesi, 1942'de Auschwitz'e yollanmadan önce onu Nazilerden korumak amacıyla yatılı bir okula yerleştirdi, ardından bir süre de aynı okuldan bir öğretmenin yanında kaldı. 1944'te bir baskından kaçıp ismini değiştirerek savaşın sonuna dek Fransız Direnişçiler'in arasında saklandı. Ailesi tehirden sağ çıkamadığı için teyzesi Dora tarafından büyütüldü. Daha sonra kendisini psikiyatrist olmaya bu travmatik deneyimin ittiğini belirtir.

Yüksek lisans eğitimini Paris'te, Tıp Fakültesi'nde tamamlayarak psikiyatri alanında uzmanlaştı, ardından davranış bilimlerine yöneldi. Özel bir psikiyatrik kurum olan La Salvate'ta başhekimlik yaptı. 1979'da bu görevden ayrılarak 1991'e dek farklı disiplinlerden araştırmacıların yer aldığı bir araştırma grubu kurup başkanlık ettiği Toulon-La Seyne-sur-Mer Hastanesi'nde konsültasyonlarına devam etti. Aynı dönemde yarı zamanlı serbest psikanalist olarak da çalıştı. 1995-1996 yılları arasında Toulon Edebiyat ve Beşeri Bilimler Fakültesi'nde direktörlük yaptı. 1998'de Châteauevallon'un Ulusal Kültürel Yaratma ve Yayılma Merkezi'nin, 2005'te Annie-et-Charles-Corrin Ödülü'nün başkanlığına atandı. İlk kitabı *Mémoire de singe et parole d'homme* 1983'te yayımlanan Cyrulnik almışa yakın eser yazmıştır. Özellikle *dayanıklılık (résilience)* kavramını merkeze aldığı *Şahane Bir Mutsuzluk* ve *Çirkin Ördek Yavruları* büyük ilgi görmüştür. Zorluklar karşısında hayatta kalma, uyum sağlama ve hatta gelişme kapasitesi olarak tanımladığı dayanıklılık konusundaki çalışmalarıyla tanınan Cyrulnik, Aralık 2014'te Légion d'Honneur nişanı almıştır.

HASAN CAN UTKU

Oyun yazarı ve çevirmen. 26 Eylül 1978'de İstanbul'da doğdu. Galatasaray Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'ndeki öğrenciliği sırasında üniversitenin tiyatro topluluğunda (GSÜTT) başladığı tiyatro çalışmalarını 2005 yılında aynı topluluktan arkadaşlarıyla birlikte kurduğu Tiyatro Öteki Hayatlar'da yazar ve yönetmen olarak sürdürdü. Yazdığı otuzun üzerinde oyun çeşitli profesyonel ve amatör topluluklarca sahnelendi. Bu oyunlarla Mitos-Boyut 1. Oyun Yazma Yarışması'nda Başarı ödülünü, Afife Tiyatro Ödülleri kapsamında Cevat Fehmi Başkut En İyi Yazar ödülünü, Ekin Yazın Dostları ve Direklerarası Seyirci Ödülleri'nde Yılın En Başarılı Oyun Yazarı ödülünü ve Cevdet Kudret Edebiyat Ödülleri'nde mansiyon kazandı. Tiyatro çalışmalarının yanı sıra 2003 yılından beri profesyonel olarak Fransızca ve İngilizceden çeviri yapmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Önsöz • 1

Hayvan ya da İnsan Birey, Çevresi Tarafından Biçimlendirilir • 7

Dünyayı Görme Aygıtının Oluşturuluşu • 59

Görünmez Bilgiler Üretmek • 105

Teknolojik Hünerler Sihir Ruhunu Güçlendirir • 151

Ekosistemik Sonuç • 195

ÖNSÖZ

“*Duygu Yoksunu Kırk Harami*. Kışkırtıcı, pek ciddi durmuyor. Herhalde suçu azaltmak için hırsızları sevmenin yeterli olacağını söyleyecek değilsiniz!”

“Oysa bu kitabın fikri tam da bu ve René Spitz¹ ile John Bowlby² gibi insan psikolojisini hayvan etolojisi üstüne yapılan çalışmalara dayandırmış iki psikanalistin kurucu çalışmalarını izliyor.”

“İyice abartınız ama! Düşünce dünyasıyla, Freud’un ruhsallıklar arası çatışmalarıyla yanı başımızda yaşayan kedi ve köpekler arasında bağ kuracak haliniz de yok!”

“Darwin 19. yüzyılın ortasında bu fikri ortaya attığında³ alışıldık fikirlerin doğru yolundan sapmamayı tercih edenler tarafından alay ve nefretle karşılanmıştı. Hayvanlar ve insanları kendi doğal ortamlarında inceleyerek biyolojide devrim yapmış, insanın yaşayan dünyadaki yerini altüst etmişti.”

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra barış geri geldiğinde Avrupa’daki milyonlarca yetimin yarattığı çok büyük bir sorunla karşı karşıya kalındı. İngiltere’de Anna Freud ve arkadaşı Dorothy Burlingham, Londra yakınlarında bir banliyö olan Hapmstead’deki birkaç güzel

1. Spitz R.A., “Hospitalism: An inquiry into the genesis of psychiatric conditions in early childhood”, *Psychoanalytic Study of the Child*, 1945, 1, s. 53-74.
2. Bowlby J., *Maternal Care and Mental Health*, Cenevre, Dünya Sağlık Örgütü, 1951.
3. Darwin C., *On the Origin of Species by Means of Natural Selection*, 1859; Fransızca çevirisi: *L’Origine des espèces*, Paris, Flammarion, 1992 [Türlerin Kökeni, çev. Ergi Deniz Özsoy, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2022].

eve el koyarak bunları *nurseries* şeklinde adlandırdılar ve bombalamalarda ebeveynlerini yitirmiş seksen çocuğa buralarda yardımcı olmaya çalıştılar. Bu çocuklar henüz konuşmayı bilmedikleri ya da travmadan ötürü kendilerini ifade edemediklerinden doğrudan davranış gözleminin yanı sıra bir de psikanalitik yorumlamaya başvuruldu. René Spitz'in de katkılarıyla bu çalışma ortaya psikanalizin bu büyük isimlerinin hayvan etolojisiyle ilgili yirmi dokuz yayın üzerine gözlemlerini ortaya koydukları harika bir kitapçığın doğmasına yol açtı.⁴ Aynı dönemde John Bowlby ise Dünya Sağlık Örgütünden (DSÖ) ailesiz kalmış bu çocukların yeniden düzgün bir gelişim sürecine döndürülebilmelerine yardımcı olmak için neler yapılabileceği konusunda bir sipariş almıştı. Sonradan hekim ve psikanalist olan bu eğitimci de yine hayvanlar dünyasıyla ilgili bilimsel verilerde esin buluyordu.⁵

Beni bu yayınlara çeken şey ne oldu? Henüz lisedeyken, psikiyatrist olma düşleri kurduğum sırada “Ne Biliyorum?” koleksiyonundan küçük bir ciltte, Harlow adında bir primatoloğun, bir maymun yavrusunun ilişkilerden yoksun kaldığında gelişiminin de durduğunu kanıtlayan çalışmalarını okumuştum.⁶ Bu makak yavrusunu kendime yakın bulmuştum, böyle bir benzetmeden dolayı kendimi aşağılanmış hissetmiyordum. Bir maymunu gözlemleyerek bir canlının zarar gördükten sonra düzelmesinin ancak başka canlılar sayesinde olabileceğini anlamak bana kendimi “hayvan düzeyine alçaltılmış” gibi hissettirmiyordu.

Her türlü dünya görüşü, otobiyografik bir itiraftır. Savaş yılları boyunca çoğunlukla yalnız ve bütün ilişkilerden yoksun kalmıştım. Kapalı kalmam beni Nazilerin işkencelerinden koruyordu ve beni saklayan kişilerin yanında kendimi güvende hissediyordum. Ama savaştan sonra aileme kavuşamadığımdan Vercors bölgesindeki Villard-de-Lans yakınlarında buz gibi bir kuruma yerleştirildim.

4. Spitz R.A., *La Première Année de la vie de l'enfant*, Anna Freud'un önsözü, Paris, PUF, 1958.

5. Bowlby J., *Attachement et perte*, 3 cilt: *L'Attachement; La Séparation. Angoisse et colère; La Perte*, Paris, PUF, 1978, 1978, 1984 [Bağlanma ve Kaybetme, 3 cilt, çev. Müge Günay, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2014].

6. Harlow H.F., “The nature of love”, *Am. Psychol.*, 1958, 13 (12), s. 673–695.

Savaş sonrası yıllarda toplumda yaygın bir dogma bulunuyordu: “Çocuklar susmalıdır. Onlarla yalnızca itaat etmeyi öğretmek için konuşmalısınız.” Böyle bir sevgi çölünde çocuklardan çoğu ölüyor, birkaçı da karşı koyup küçük kabadayılara dönüşüyordu; ben ise hayvanların dünyasını keşfederek kurtulmayı başaranlardanım. Daha uyanır uyanmaz yumurta taşıyan karınca sürülerinin hareketlerini, uçan karıncaların yerden havalanışlarını ve rezervlerine yiyecek taşıdıkları yolları keşfettiğim bir kayaya koşuyordum. Hiçbir bilimkur-gu filmi bana onların dünyalarını izlemek kadar heyecan veremezdi. Sonra tek bir söz bile edilmeyen bu kurumda karşılaşacak kimsem olmadığından parmaklıkların arasındaki bir boşluktan dışarı sıyrı-larak komşunun köpeğiyle sohbet etmeye giderdim. Bu hayvan beni neşeyle karşılar, yaşadığım dertleri ona anlattığımdaysa hiç kıpır-damadan dikkatle karşımda otururdu. O köpeğin bana çok yardı-mı dokundu. Bu dönemde tek insani ilişkim hayvanlarla kurduk-larımdı. İnsanlık durumunu daha iyi anlayabilmek için her zaman hayvanları incelememiz gerektiğini düşünmemin nedeni bu olabi-ler mi acaba? Nikolaas Tinbergen martıların kendi aralarında tam bir davranış dilbilgisi oluşturan elli kadar çığlık ve duruşla iletişim kurduğunu⁷ ve gözlerinin benden çok daha iyi gördüğünü açıkladığında kendimi hakarete uğramış hissetmedim. Anne yunusların, yavrularına bir çeşit anadili öğretirken bir dizi farklı ses çıkardığını öğrendiğimde aşağılanmadım; bende hayranlık uyandırdı ve insan dilinin eşi benzeri olmadığını anladım.

Psikoloji Enstitüsünde çalıştığım kısa süre boyunca Rémy Chauvin’le bir arada bulunma ve Léon Chertok ile Isabelle Stengers’in Yüksek Çalışmalar Okulu’nda düzenlediği seminerler sırasında onun-la fikir alışverişinde bulunma şansım oldu. Chauvin 1960’lardan beri arıların epigenetiği üzerine dersler veriyordu ve bize çıkarımda bu-lunmamamız gerektiğini söylüyordu: “Bir hayvan türünde geçerli olan bir şey, insan türü için hiçbir şey ifade etmeyebilir” ancak hayvanlar dünyası bize bir varsayımlar hazinesi ve hastanın yatağına

7. Tinbergen N., *L’Univers du Goéland argenté*, Paris, Elsevier Séquoia, 1975 (Konrad Lorenz ve Karl Frisch’le birlikte 1973 Nobel Tıp Ödülü).

giderek sonradan laboratuvarında gözlemler yapılan bir saha çalışmasıyla insan kliniğine yakın bir çalışma yöntemi sunuyordu.

Ben gerçek bir etolog değil, sinir psikiyatryım ama tıpkı René Spitz, John Bowlby ve daha pek çok başka araştırmacı pratisyen gibi hayvanların dünyası benim de insanlık durumunu anlamamda yardımcı oldu.

Eğitimimin en verimli dönemini 1970'li yıllarda Jacques Cosnier, Hubert Montagner ve Jacques Gervet'nin CNRS ve Inserm'le düzenlediği toplantılarda kendileriyle birlikte çalışmaya davet edildiğimde yaşadım. "Hayvan etolojisine ilgi duyan psikiyatrist" kimliğim başkalarına ilk önce şaşırtıcı ve hatta eğlendirici görünse de sonradan Sutter, Tatossian ve Soulavrol gibi profesörler bana Marsilya Tıp Fakültesi'nde küçük bir yardımcı öğretmenlik görevi verdiğinde ve bu sayede tıp öğrencilerine etoloji öğretme fırsatı bulduğumda değer görmeye başlar gibi oldu. Hayvan etolojisi uzmanları beni onların çalışmalarından aldığım esinle bir insan etolojisi örgütlemeye teşvik ettiler.⁸ 1980'lerde psikiyatrinin büyük isimleri Serge Lebovici ve Michel Soulé, bu marjinal yaklaşıma ilgi göstererek, benim bu küçük patikamın bugün bağlanma üzerine sayısız yayınların üzerinde gezindiği bir otoyola dönüşmesinde koruyuculuk yapmışlardır.⁹

Jacques Petit ve Pierre Pascal'ın Toulon yakınlarında düzenlediği Embiez Kongresi sırasında önemli bir dönüm noktası yaşandı.¹⁰ Toulon yakınındaki bu küçük ve sevimli adada 1985 yılında hayvan etologları, biyologlar, akademisyenler (Soulayrol, Rufo) ve pratisyenler bir araya gelerek Spitz ve Anna Freud'un 1945'te yazdıklarını daha belirgin hâlâ getirmeye çalışmıştılar: Dünyayı görme aygıtı (beyin ve duyu) rahimdeki yaşam sırasında, gelecekteki bebek, annesinin bedeni ile onun duygusal ve toplumsal çevresiyle ilişkilerinin izlerini taşımaya başladığında oluşur. Birey kavramı Batı düşüncesinin bir yanılması olabilir mi? Fetüsün beyninin

8. Cyrulnik B., "Éthologie clinique", *Psychologie médicale*, 1984, 16 (2); Cyrulnik B., "Éthologie humaine et clinique", *Encycl. méd. chir. psychiatrie*, 1987, 37877 (Albert Demaret, Jean Denis Delanoy, Pierre Guarigues bu toplantılara katılmışlardır).

9. Soulé M., Cyrulnik B., *L'Intelligence avant la parole*, Paris, ESF, 1998.

10. Petit J., Pascal P., *Bulletin officiel de la Société française de psycho-prophylaxie obstétricale*, 1987, 109.

ve ruhunun gelişimini üç çevresel kaynak yönetir: anne karnı, aile evi ve sözel çevre.

Her ne kadar her tür kendi dünyası içinde yaşıyor olsa da ilk iki duyuşsal kaynağı hayvanlarla paylaşıyoruz. Ancak insanlar noosfere, yani soyut düşünce üzerine kurulu dünyaya adım attıklarında hem yaratıcılık hem de sayıklamaya açık hale gelirler. Yaratıcılık dünyaya daha önce orada olmayan bir şey kazandırmaktan ibarettir ve bu yolla düşüncelerin evrimini mümkün kılar. Sayıklamaysa dünyaya aslında var olmayan bir şey, gerçekte ilgisi bulunmayan ama yine de insanların inanarak taşıdıkları bir tasvir vermektir ve bu yolla inançların savaşına yolu açar.

Bizimkinden daha bağlamsal bir duyu dünyası içinde yaşayan hayvanlar, sayıklamaya bizden daha az yatkındır. Alanlarını, yavrularını ya da besinlerini savunmak için dalaşırlar ama kendileri gibi düşünmeyenleri ortadan kaldırmakla görevli katillerden oluşan ordular kurmayı bilemezler. Söz denen mucize aynı zamanda din savaşlarının ve soykırımların dehşetine de kapıyı açabilmektedir.

Bu kitap klinik bir deneyimin ve ekosistemik bir yöntem içinde bir araya getirilen, disiplinler arası çok sayıda karşılaşmayı temeli alan uzun bir yolculuğun sonucudur.

Hayvanlar hayatta kalabilmek için birbirleriyle dalaşır. Etkileşim biçimleri şiddeti sınırlandırır; oysa insanların teknik ve sözel zekâ sayesinde yapmayı bildikleri şeyler aynı zamanda, düşünce ve inançlarını başkalarına dayatmak, sonu soykırıma ya da gezegenin yok edilmesine varabilecek savaşlar için gerekli araçları üretmeyi de yol açabiliyor.

